

Mykolas Kleopas Oginski (1765 09 25–1833 10 15) portretas. Dailininkas Fransua Grenjė (pranc. *François Grenier*, 1793–1867). Portretas iš Jono Kazimiero Vilėinskio (lenk. *Jan Kazimierz Wilczyński*, 1806–1885) albumo „Vilniaus archeologijos muziejus“, P. Lemersjė litografijos spaustuvė (Paryžius). 1858–1859 m. Lietuvos dailės muziejus, LDM G-368

EUROPOS IR ĖVIEĖIAMOJO AMPIAUS PMOGUS

Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) – ávairiais talentais garsėjæs vienas iðkiliausio ir átakingiausio XVIII a. pab. – XIX a. pr. Lietuvos valstybës, visuomenës ir kultûros veikëjõ, spalvinga ir ávairiapusë asmenybë. Jis – þymus Abiejõ Tautõ Respublikos (ATR) politikas, diplomatas, senatorius, Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës (LDK) finansõ ministras, valstybingumo atkûrimo ir socialiniõ reformõ idëjõ bei projektõ autorius, vienas ið 1794 m. Tado Kosciûkos sukilimo Lietuvoje vadovybës nariõ, raðytojas, kompozitorius, pasaulinio pripaþinimo labiausiai nusipelnæs savo polonezais, ið kuriõ populiariausias – a-mol Nr. 13 „Atsisveikinimas su Tëvyne“ (pranc. – *Les Adieux à la Patrie*).

Mykolo Kleopo gyvenimo *credo* buvo „Tarnauti Tëvynei“. Savo politinæ karjerà jis pradëjõ bûdamas dviðimt vienerio – 1786 m. vykstant rinkiminei kampanijai á Seimà, kai nuo Trakõ vaivadijos centrinio pavieto Varðuvos seime buvo iðrinktas pasiuntiniu. Tuo laikotarpiu Mykolas Kleopas buvo ATR valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio¹ ðalininkas, bendraudavo ir su opozicija – proprûsiðkos orientacijos valstybininkais, tarp kuriõ buvo ir jo tolimas giminaitis, LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Oginskis², netikri broliai Feliksas Lubenskis³ ir Protazijus Potockis⁴, nemaþai kitõ paþastamõ didikõ.

Pirmuoju iðbandymu jam, jaunam valstybininkui,

tapo darbas LDK iþdo komisijoje, kurios nariu jis buvo 1786–1788 metais. Politiniame gyvenime aktyviai dalyvavo iki pat 1822-øjõ – kol visam laikui iðvyko gyventi á uþsienà.

M. K. Oginskis buvo Europos ir Ėvietimo (Apðvietos) epochos þmogus. Gimë Lenkijoje, ten kurà laikà ir gyveno, nemaþai laiko praleido Baltarusijoje, Lietuvoje. Eidamas tarnybines pareigas, rûpindamasis savo dvarõ ir ten gyvenanëio þmoniõ reikalais, bendraudamas su savo biëuliais, kolegomis daug vaþinëjo po Europà, lankydavosi Austrijoje, Prancûzijoje, Vokietijoje, Rusijoje, Vengrijoje, diplomato pareigas ëjo Nyderlanduose ir Didþiojoje Britanijoje, kovotojõ uþ ATR atkûrimà pavedimu keletà mënësiõ gyveno Turkijoje ir galiausiai ásikûrë Italijoje, kurioje praëjõ apie deðimt paskutiniõjõ jo gyvenimo metõ. Keliaudamas ið vienos valstybës á kità jis aplankë ir nemaþai kitõ Europos ðaliõ, paþino jõ kultûrà, istorijà, tradicijas, ekonomikà, nepraleisdavo galimybiõ iðmokti ir jõ kalbas.

Mykolo Kleopo muzika, dar jam gyvam esant, skambëjõ daugelyje Europos ðaliõ, buvo mëgstama paprastõ þmoniõ, didikõ, jà grodavo ir pirmøjõ asmenõ salonuose. Prancûzõ kalba paraðyti ir 1826, 1827, 1833 m. Paryþiuje ir Þenevoje prancûzõ kalba iðleisti „Atsiminimai“ (keturi tomai) buvo laukiami ir populiariusi.

Po Mykolo Kleopo mirties, vykstant sukilimams, revoliucijoms ir karams, didþiosioms valstybëms per-

¹ Stanislovas Augustas Poniatovskis, remiamas Rusijos imperatorës Jekaterinos II, valdovu iðrinktas 1764 m. rugsëjo 7 d.

² Mykolas Kazimieras Oginskis (lenk. *Micha³ Kazimierz Ogiñski*, 1728–1800). Vienas þymiausio LDK ir ATR karo ir politikos veikëjõ, tolimas Mykolo Kleopo Oginskio giminaitis – treëios eilës pusbrolis. Jis þinomas ir kaip poetas, dailininkas, meno mecenatas, muzikas, kompozitorius, knygõ leidëjas. Gimë 1728 m. Varðuvoje, ten 1800 m. geguþës 31 d. ir mirë.

³ Feliksas Valezjuðas Vladislovas Lubenskis (lenk. *Feliks Walezjusz Wiodys³aw Uþbieñski*) – Lenkijos politikos ir visuomenës veikëjas, teisininkas, Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) netikras brolis. Gimë 1758 m. lapkriëio 22 d. Minodzëje, mirë 1848 m. spalio 2 d. Guzove. Motina – Paula Ðembek, tëvas – karaliaus ðambelionas grafas Celestinas Lubenskis.

⁴ Antonis Protas (Protazijus) Jacekas Potockis (lenk. *Antoni Protazy Jacek Potocki*) – valstybës veikëjas, bankininkas, pramonininkas, Kijevo vaivada, Mykolo Kleopo Oginskio netikras brolis. Gimë 1761 m. rugsëjo 2 d., mirë 1801 metais. Motina – Paula (Paulina) Ðembek, tëvas – Lenkijos karo, politikos ir visuomenës veikëjas, kariuomenës generolas-leitenantas, Belzo vaivada ir Guzovo seniûnas Janas Prosperas Potockis (lenk. *Jan Prosper Potocki*, 1734–1761).

braiþant Europos valstybiø sienas, jo asmenybë pamãþu buvo primirõta. Nemari liko tik kûryba. Bûtent ji, susiklosëius palankioms kultûrinëms ir politinëms aplinkybëms, XX a. II p. paskatino ið naujo atversti Mykolo Kleopo gyvenimo istorijos puslapius ir prisiminti jo nuopelnus buvusiai bendrai Lietuvos ir Lenkijos valstybei bei jo siekius atkurti LDK.

Lietuvai atgavus nepriklausomybã, pradëjus renovuoti Mykolui Kleopui Oginskiui priklausiusiã dvaro sodybã Rietave ir jo vaikãiø Mykolo Mikalojaus Severino Marko Oginskio (1849–1902) dvaro ansamblã Plungëje, domëjimasis M. K. Oginskio asmenybe ir jo raðytiniu palikimu Lietuvoje tapo tikslinis. Tuo laikotarpiu Rietavo bei Plungës muziejininkø iniciatyva buvo pradëti tiesti ir kultûros bei istoriniø paieðkø keliai á Baltarusijã, Lenkijã, Didþiãjã Britanijã, Rusijã – pas M. K. Oginskio palikuonis, atminimo ir kultûrinio palikimo tyrinëtojus, puoselëtojus. Bendram darbui juos subûrë artëjantis jubiliejus – pasirengimas M. K. Oginskio 250-osioms gimimo metinëms.

Rietavo kunigaikðëio Bogdano Oginskio (1848–1909) ákurtos ðeðiametës muzikos mokyklos (veikë 1872–1909 m.) renovuotame pastate 1995 m. ákûrus Rietavo Oginskiø kultûros istorijos muziejø, ëia ëmë formotis M. K. Oginskio gyvenimo ir kûrybinio palikimo tyrinëtojø sãjûdis. Bendromis Lietuvoje, Baltarusijoje, Lenkijoje, Didþiojoje Britanijoje gyvenanëiø M. K. Oginskio atminimo puoselëtojø jëgomis buvo parengta ir 2005–2014 m. ágyvendinta pasirengimo M. K. Oginskio jubiliejui programa, kuriã sudarë ðie pagrindiniai skyriai:

1. archyvinio palikimo tyrimai;
2. paþintinio ir tiriamojo pobûdþio ekspedicijos;
3. mokslinës konferencijos;
4. M. K. Oginskio knygø, muzikos kûrinø ir knygø apie M. K. Oginskã bei Oginskiø giminã, jø palikuonis leidyba;
5. M. K. Oginskio ir kitø Oginskiø giminës atstovø muzikinio palikimo gaivinimas ir populiarinimas;
6. tarptautinio bendradarbiavimo plëtra.

Nuosekliai dirbant susidarë galimybë visuomenã iðsamiau supaþindinti su XVIII–XIX a. ávykiais Lietuvoje ir kitose Europos ðalyse, M. K. Oginskio bei jo bendrapygjø veikla siekiant atkurti buvusiã ATR ir

LDK, daugiau supinoti apie Mykolo Kleopo kûrybinã palikimã, visuomeninã veiklã ir asmeninã gyvenimã.

2013 m. lapkriëio mënese Paryþiuje ávykusios UNESCO Generalinës konferencijos dalyviai teigiamai ávertino bendras Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos iniciatyvas ir M. K. Oginskio 250-ãsias gimimo metines átraukë á pasaulio kultûrai, ðvietimui, mokslui, istorinei atminëiai svarbiø sukakëiø sãraðã. Praëjus pusmeëiui, 2014 m. birþelio 3 d., Lietuvos Respublikos Seimas priëmë nutarimã Nr. XII–907 „Dël 2015 metø paskelbimo Mykolo Kleopo Oginskio metais ir Mykolo Kleopo Oginskio 250-øjø gimimo metiniø minëjimo programos“. Atsipvelgdama á tai, Lietuvos Respublikos Vyriausybë 2014 m. gruodþio 15 d. priëmë nutarimã Nr. 1436 „Dël Mykolo Kleopo Oginskio 250-øjø gimimo metiniø minëjimo veiksmø plano patvirtinimo“. Tai sudarë palankias sãlygas ne tik dar labiau aktualizuoti M. K. Oginskio vardã ir jo nuopelnus, bet ir imtis naujø prasmingø darbø, kuriø tikslas – sugrãþinti M. K. Oginskã ne tik á Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, bet ir á visos Europos bei kitø pasaulio ðaliø kultûrinã ir istorinã erdvã.

Ði knyga parengta siekiant iðplëtoti ir patikslinti 2007 m. Vilniuje iðleistoje knygoje „Polonezø kelias“ pateiktã informacijã apie M. K. Oginskio gyvenimã ir kûrybã, jo atminimo ir kûrybinio palikimo puoselëjimã, nes per laikotarpã nuo jos iðleidimo nuoseklius tyrinëjimus atlikusiø mokslininkø ir kitø tyrinëtojø dëka paaiðkëjo daug naujø, aktualiø faktø apie M. K. Oginskã ir jo giminã.

Leidiny sirtas tiems, kas pradeda paþintã su ðia iðkilia asmenybe. Knygoje daug citatø ið jau paskelbtø leidiniø ir dar nepublikuoto M. K. Oginskio rankraðëio „Mano atsiminimai nuo vaikystës iki 1788 metø“, kurio originalas saugomas Rusijos valstybiniame senøjø aktø archyve Maskvoje. Taip siekta aktualizuoti ðiandien jau þinomas, ávairiø autoriø paskelbtus ir naujai iðtyrinëtus, þurnalo „Þemaiëiø þemë“ redakcijoje surinktus faktus apie M. K. Oginskã, supaþindinti skaitytojus su mokslininkø, muziejininkø ir kitø tyrinëtojø, paskutiniaisiais metais daug nuveikusio M. K. Oginskio atminimo puoselëjimo ir kûrybinio palikimo gaivinimo srityje, darbais.

Ivanas Chruckis (Ēāār Ōššöèèé, 1810–1885), Viktoras Vincentas Adamas (pranc. *Victor Vincent Adam*, 1801–1866), Lui Filipas Alfonsas Biöbua (pranc. *Luis Philippe Alphonse Bichebois*, 1801–1850), Jonas Kazimieras Vilėinskis (lenk. *Jan Kazimierz Wilczyński*, 1806–1885). „Vilniaus apylinkės. Ėnipiökiö priemiestis“. P. Lemersjė litografijos spaustuvė (Parypius). 1848 m. Lietuvos dailės muziejus, LDM G-2591

MYKOLO KLEOPO OGINSKIO LAIKMETIS: POLITINĖ SITUACIJA EUROPOJE IR ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS PĖLUGIMAS

Publikacijoje „XVIII a. oligarchinė valdžia ir trys padalijimai“⁵ žurnalistė Zina Rimgailienė rašo:

„Po Augusto II mirties LDK didikai jau panorė turėti savą, vietinį karalių, nes saksai ir jų sąjunga su Rusija buvo akvyrėjusi. Tačiau vienybės tarp bajorų nebuvo. Stanislovas I pakeitė Augustas III⁶, kuris į Gardino seimą pirmą kartą atvyko praėjus dešimčiai metų po jo išrinkimo karaliumi. Kraštą valdė patikėtinis, saksų ministras H. Briulis. Karaliaujant Augustui III šitvirtino oligarchinė didikų valdžia, reikūsi didikų opoziciją bet kokioms krašto valdymo reformoms, bandymui pertvarkyti socialinius ar net ūvietimo reikalus. Nebuvo rūpinamasi ir krašto apsauga, kariuomenės išlaikymu. Niekam nerūpėjo, kad kariuomenė be tvirtovių, artilerijos, savos karininkų mokyklos negalės apginti valstybės sienų. Ir LDK pamąpu virto upvąpūuojamąja smukle. Vykstant Septynerių metų karui, 1756 m. Rusijos ir Austrijos karinės pajėgos nekliudomos įygiavo per LDK teritoriją. Valstybė silpo. Vis dažniau pradėjo irti seimai, mat vienam jų nariui savo pavieto vardu ištarus *veto*, visi privalėdavo nusileisti. XVIII a. ši seimų liga taip išvyravo, kad ištūsius dešimtmečius seimuose nieko nenu-tardavo. Ą madą, pasak istoriko Adolfo Ąapokos, Ąėjo posakis „respublika laikosi netvarka“.“

Dr. Ramunė Ąmigelskytė-Stukienė 2013 m. išspausdintame leidinyje „Tūkstantmečio knyga“⁷ chronologine tvarka pateikia svarbiausią M. K. Oginskio gyvento laikotarpio istorinių ir politinių įvykių apųvalgą. Ąiuo papinimo keliu, naudodamiesi minėtoje knygoje ir kituose raųytiniuose šaltiniuose pateikta

informacija, pasukime ir mes⁸.

XVIII a. pradųioje Europą alino karai ir neišven-giami jų palydovai – epidemijos ir badmeėiai. Stip-rėjo carinės Rusijos galia ir ātaka. Ji vis labiau siekė āsitvirtinti ATR, kuriā iš vidaus naikino vidiniai nesutarimai ir laiku nepradėtos šaliai āvairiose gyvenimo srityse labai reikalingos reformos. Vis labiau galvas kėlė ir ėia gyvenantys bajorai, reikalavę jiems suteikti daugiau laisvių ir teisių. Kismet daugėjo pųpymiš, ro-danėiš, kad ATR gali pųgti. Visuomenės elitais, su-prasdamas, kad ATR gali išgelbėti tik permainos, pradėjo reformuoti valstybę. Jų ėmėsi 1764–1766 m. ATR valdovo S. A. Poniatovskio palaikoma Ąartoriskų gru-puotė. Reformoms pritarė ir šalies valdovas. Vykdamt jas ATR palaipsniui atsirado viltis, jog valstybė atsi-ties, tačiau jos stiprėjimas, siekiai vykdyti savarankiškā vidaus politikā nepatiko kaimyninėms monarchinėms valstybėms – Rusijai, Prūsijai ir Austrijai. Rusija ir Prūsija 1764 m. Sankt Peterburge susitarė bendrais veiks-mais neleisti keisti ATR vidaus santvarkos.

ATR Seimas ir toliau bandė priešintis kaimyni-nių šalių spaudimui. 1766 m. jis atmetė Rusijos reikalavimą suteikti bajorams staėiatikiams ir pro-tesstantams lygias su katalikais politines teises.

Atsakydama ā tai Rusijos imperatorė Jekaterina II⁹ bajorų staėiatikių ir protestantų teisių gynimo pre-tekstu 1767 m. karine jėga ėmė remti Ąartoriskų grupuotės reformomis nepatenkintus bajorus, kurie susibūrė ā Radomo konfederacijā.

1767 m. spalio mėnesā Rusijos kariuomenės ap-suptoje Varšuvoje darbā pradėjo ir senāją ATR

⁵ www.azeri.lt, <http://azeri.lt/xviii-a-oligarchine-valdzia-ir-trys-padalijimai/> (br. 2015-08-01).

⁶ Stanislovas Leėėinskis (1677–1766) – Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis (1704–1709 ir 1733–1736), Lotaringijos hercogas.

⁷ *Tūkstantmečio knyga*, sud. D. Baltruėienė, Kaunas: Kraštotvarka, 1999, t. 1, p. 49–60.

⁸ ATR svarbiausie 1764–1831 m. įvykių santrauka parengta pagal informacijā, skelbiamā Ramunės Ąmigelskytės-Stukienės publikacijoje, išspausdintoje „Tūkstantmečio knygoje“ (Kaunas: Kraštotvarka, 1999, t. 1, p. 49–60).

⁹ Jekaterina II (arba Jekaterina Didųioji, Jekaterina Aleksejevna, Lietuvoje – Kotryna II) – Rusijos imperatorė. Gimė 1729 m. geguęės 2 d., mirė 1796 m. lapkriėio 17 d.

santvarkà atkùrè Radomo konfederatø Seimas.

1768 m. vasario 24 d. Respublikos bajorams staèiatikiams ir protestantams buvo suteiktos politinės teisès, o Jekaterina II tapo Respublikos vidaus politinės santvarkos iðsaugojimo garantu. Tuo laikotarpiu faktiðkai teisiðkai buvo apribotas Respublikos suverenitetas – ATR tapo priklausoma nuo Rusijos. Daugelis ATR gyventojø tuo buvo nepatenkinti, ir dalis opozicijai priklausiusiø politikø 1768 m. vasario 29 d. Baro mieste¹⁰ suvienijo savo jègas prieð Radomo konfederacijà, Rusijos àtakà Lenkijos ir Lietuvos valstybèje, karaliø S. A. Poniatovskà bei kitatikio ir katalikø teisio sulyginimà. Baro konfederacija skelbè, kad gina ATR savarankiðkumà ir siekia tàsti bei stiprinti ðalyje vykdomas reformas.

1768 m. liepos mènesà Baro konfederatai savo veiklà pradèjo ir LDK teritorijoje. Konfederacijos àkùrèjai tikèjosi àsiùbuoti visuotinà bajorø sukilimà, sulaukti Austrijos, Prancùzijos, Saksonijos ir Turkijos paramos. Generalinės LDK konfederacijos su Baro vèliava vyriausiuoju marðalu tapo Mykolas Jonas Pacas¹¹. Konfederacijà rèmè didikai Juozapas Sapiega¹², Mykolas Kazimieras Oginskis, Karolis Stanislovas Radvila¹³. Tarp jos steigèjø bei vadø buvo ir Adomas Stanislovas Krasinskis¹⁴ bei Joachimasis Potockis¹⁵.

1768–1772 m. Baro konfederacija savo veiklà iðplètojo visoje ATR teritorijoje. Konfederatø kariuomenè sudarè bajorai, didikø milicija ir karaliðkosios „vèliavos“, dalis miestieèiø ir valstieèiø. Kovos prasiðdèjo 1768 m. balandþio mènesà. Jos apèmè beveik visà ðalà. Kilo keli ðimtai mùðiø, ið kuriø svarbiausi vyko 1769 m. prie Ðventosios Trejybès tvirtovès ir Balstogès, 1770 m. – prie Dobros, 1771 m. – prie Vidavos, Stalovièiø, Lianckoronos, 1772 m. – prie Vavelio. Konfederatø pajègos buvo per silpnos, kad galètø pasiprieðinti Rusijai, tikètosis pagalbos ið up-

sienio nesulaukta, todèl Rusijos kariuomenè konfederatus àveikè, nepatyrusi didesniø nuostoliø. Paskutinis konfederatø atsparos punktas – Èenstakava¹⁶ – pasidavè 1772 m. rugpjùeio 18 dienà. Dalis likusiø gyvø konfederatø pasitraukè á upsiená, kiti (apie 5 tûkst.) buvo paimti á Rusijos kariuomenè.

Austrija ir Prùsija, suprasdamos, kad Europoje savo àtakà didinanti Rusija gali dar labiau sustiprèti ATR sàskaita, jau 1769 m. su ja buvo pradèjusios derybas dèl ATR pasidalijimo. Netrukus po Baro konfederacijos sutriuðkinimo, 1772 m. rugpjùeio 5 d., Rusija, Prùsija ir Austrija pasiraðè triðalà Pirmojo ATR pasidalijimo sutartà. Pagal jà Rusija nuo ATR atsirèpè 92 tûkst. km² teritorijà (Polocko, Vitebsko, Mstislavlio vaivadijas, rytinè Minsko vaivadijos dalà, Latgalà), Prùsijai ir Austrijai atiteko dalis Lenkijos þemiø (Prùsijai – 36 tûkst. km² Pamario ir Vakarø Prùsijos bei Varmijos, Austrijai – 81,9 tûkst. km² Maþosios Lenkijos þemiø ir Lvovo miestas). Ið viso per Pirmàjà padalijimà ATR prarado apie 30 % (211 tûkst. km²) teritorijos ir apie 35 % (4,18 mln.) gyventojø.

1773 m. ATR Seimas, spaudþiamas kaimyniniø ðaliø ir politiniø aplinkybiø, buvo priverstas ratifikuoti Pirmojo ATR padalijimo aktà.

Nepaisant Rusijos, Prùsijos ir Austrijos vykdomos politikos, didþiuliø netekèiø, ATR ir toliau vykdè reformas. 1774 m. spalio 14 d. ATR Seimo sprendimu buvo àkurta Edukacinè komisija – viena pirmøjø ðvietimo ministerijø Europoje. Jos þinion buvo perduotos visos Respublikos akademijos ir mokyklos bei pavesta ne tik rùpintis mokymu, bet ir mokslu, reorganizuoti ir supasaulietinti valstybès ðvietimo sistemà, modernizuoti ðvietimo turinà. Pirmuoju Edukacinès komisijos pirmininku tapo Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis¹⁷. 1774 m. Edukacinè komisija èmèsi reformuoti pradinè mokyklà – buvo nutarta àsteigti

¹⁰ Baras – miestas Ukrainoje, Vynycios srityje, prie Rivo upès, 68 km á pietvakarius nuo Vynycios.

¹¹ Mykolas Jonas Pacas (1730–1787) – LDK valstybès ir karo veikèjas, Lietuvos armijos generolas-majoras (1764), generolas-leitenantas (1766–1767), Ziolovsko seniùnas. Augusto III kamergeris, Baro konfederacijos generalinis marðalka (1769–1772) Lietuvos Didþiojoje Kunigaikðtystèje.

¹² Juzefas Sapiega (lenk. *Józef Sapiega*, 1737–1792) – ATR didikas, Baro konfederacijos regimentorius.

¹³ Karolis Stanislovas Anupras Radvila (lenk. *Karol Stanisław Radziwiłł Panie Kochanku*) – LDK didikas, ATR valstybès ir karo veikèjas, Baro konfederacijos generalinis marðalkas. Gimè 1734 m. vasario 27 d. Nesvyþiuje, mirè 1790 m. lapkrièio 21 d. Palenkès Bialoje.

¹⁴ Adomas Stanislovas Krasinskis (lenk. *Adam Stanisław Krasieński*, 1714–1800) – ATR didikas.

¹⁵ Joachimasis Karolis Potockis (lenk. *Joachim Karol Potocki*) – ATR didikas, politikos ir karo veikèjas, Lietuvos pataurininkis (1763–1780), Terebovlis ir Gribuvo seniùnas, vienas ið Baro konfederacijos steigèjø ir vadovø. Gimè apie 1725 m. Tþebovoje, mirè 1791 m. Morachvoje.

¹⁶ Èenstakava (lenk. *Czestochowa*) – Pietø Lenkijos miestas prie Vartos upès, pritraukiantis tûkstaneius piligrimø dèl èia esanèios stebuklinga laikomos XIV a. Èenstakavos Dievo Motinos ikonos. Mieste yra àspùdinga baþnyèia, XVII–XVIII a. statytas vienuolynas.

¹⁷ Ignotas Jokùbas Masalskis (lenk. *Ignacy Jakub Massalski*) – Vilniaus vyskupas, pirmasis Edukacinès komisijos pirmininkas, Targovicos konfederacijos narys, Vilniaus katedros rekonstrukcijos fundatorius, Verkio rùmø statytojas. Gimè 1726 m. liepos 30 d., mirè 1794 m. birþelio 28 d. Varðuvoje (buvo pakartas Tado Kosciùkos sukilimo metu up iðdavystè – bendradarbiavimà su Rusija).

po vieną pradinę mokyklą trims parapijoms. 1777 m. tokių mokyklų Vilniaus vyskupystėje jau buvo daugiau negu 300. Valstiečių vaikus pradinėje mokykloje mokydavo jų gimtąja kalba.

1775 m. ATR Seimo nutarimu buvo įkurtas naujas Respublikos valstybinės valdžios organas prie valdovo – 1775–1788 m. veikusi Nuolatinė taryba (bendra LDK ir Lenkijos valdžios institucija, kuri turėjo perimti vykdomosios valdžios funkcijas ir padėti pagrindus ATR konstitucinei monarchijai). Nuolatinė tarybą sudarė 36 ATR Seimo deleguoti nariai. Joje buvo 5 departamentai: Karo, Įpdo, Užsienio politikos, Policijos ir Teisingumo. Jie kontroliavo savo srities vykdomosios valdžios veiklą. Dalyje buvo vykdomos ir kitos reformos: modernizuojama kariuomenė, pertvarkomi mokesčiai, teisės sistema ir teismai, diegiamos naujovės, kurios turėjo garantuoti krašto ūkio pažangą ir spartesnę visuomeninę raidą. Nuolatinės tarybos veikimo laikotarpiu buvo modernizuota ir padidinta kariuomenė, apribota etmonų savivalė, įgyvendintos merkantilinės ūkio ir finansų reformos, pagyvėjo Respublikos ekonominis gyvenimas. Tuo laikotarpiu ATR teritorijoje sparčiai didėjo gyventojų skaičius: 1772 m. ėia buvo daugiau negu 6,5 mln. žmonių, XVIII a. pabaigoje – apie 9 mln.¹⁸ Edukacinė komisija ir Nuolatinė taryba tapo pirmaisiais bendrais visos ATR vykdomosios valdžios organais.

XVIII a. 9 dešimtmečio pabaigoje Europos valstybių dėmesį pritraukė Balkanų karo įvykiai ir Prancūzija, kurioje vyko revoliucija. Tokiomis aplinkybėmis ATR susidarė palankios sąlygos vykdyti didesnes socialines bei ekonomines reformas, stiprinti valstybės savarankiškumą.

1781 m. Vilniaus universitetas buvo pavadintas LDK vyriausiąja mokykla, jame įkurtos kelios naujos katedros – Astronomijos, Medicinos (1781 m.), Architektūros (1793 m.).

XVIII a. II pusėje mieste ėmė formuotis informacijos ir žinių sklaidimo sistema – Vilniaus universiteto spaustuviėje pradėtos leisti kalendorių-skaitinių knygos.

1788 m. spalio 6 d. Varšuvoje darbą pradėjo ATR Seimas, žinomas kaip Ketverių metų seimas, nes jis dirbo 4 metus (1788–1792). Su šio Seimo veikla susijęs reikšmingiausias ATR reformų periodas.

1791 m. gegužės 3 d. Ketverių metų seimas priėmė Konstituciją¹⁹, kuri buvo viena pirmųjų rašytinių konstitucijų pasaulyje. Joje buvo nustatyti valstybės santvarkos organizavimo principai.

Priėmus šią dokumentą, bajorų respublika, turėjusi renkamą valdovą, tapo konstitucine luomine monarchija. Pagal šią Konstituciją vyriausioji valdžia buvo atiduota Seimui, vykdomoji, kaip ir anksčiau, palikta karaliui bei ministrų kabinetui, kuris buvo pavadintas Ástatymų sargyba. Karalius turėjo būti renkamas iš valdančiosios dinastijos. Šis Seimas panaikino *liberum veto* teisę, suformavo luominę teismų sistemą, padėjo pagrindus daugeliui kitų reformų, kurios ėia jau seniai buvo reikalingos ir turėjo padėti stiprėti valstybei. Konstitucija ėteisino buržuaziną turto principą: bėpemiai bajorai neteko teisės dalyvauti seimeliuose, o turtingesnieji miestiečiai gavo nobilitacijos teisę (galimybę būti paaukštinti pareigose).

1788–1792 m. ATR ėvestas nuolatinis valstybės mokestis žemvaldžiams, padidinta kariuomenė, nustatyta nauja jos sudarymo ir valdymo tvarka.

1789 m. sausio 19 d. panaikinta Nuolatinė taryba.

1789 m. pavasarį iš ATR ėvesta Rusijos kariuomenė.

1791 m. balandžio 18 d. Seimas priėmė ástatymą „Mūsų laisvieji karališkieji miestai Respublikos valstybėse“, dažniausiai vadinamą Miestų ástatymu. Šis teisės aktas buvo pirmasis žingsnis pertvarkant luominę visuomenę į pilietinę. Jis atvėrė kelią pilietinės visuomenės formavimuisi, suteikė teisinį pamatą miestų ekonominiam vystymuisi, paskatino miestų savivaldos plėtrą, sudarė galimybes sustiprinti bei išplėsti socialinę monarchijos atramą. Ástatymas miestiečiams garantavo šias pilietines teises: ėsigyti žemės valdą, deleguoti savo atstovus į Seimą ir dalyvauti diskusijose svarstant miestų reikalus, gauti tarnybą valstybės administracijos aparate ir teismuose, kariuomenėje tarnauti karininkais, turėti atskirą nuo bajorų administraciją, policiją, teismą, nebūti suimtiems be teismo sprendimo. Konstitucija paskelbė valstybės globą laisviesiems ir garantavo asmens laisvę ir užsiená pabėgusiems ir grąpusiems valstiečiams. Patvirtinus Konstituciją, Seimas išrinko visai valstybei bendras 4 komisijas (ministerijas): Edukacijos, Policijos, Karo ir Įpdo.

Gegužės trečiosios konstitucijoje išdėstyta unita-

¹⁸ 1790 m., pirmojo visuotinio LDK gyventojų surašymo duomenimis, LDK gyveno daugiau negu 3,5 mln. žmonių.

¹⁹ Literatūrinuose šaltiniuose ji dažnai vadinama Gegužės trečiosios konstitucija.

rinės valstybės modelis nepatenkino LDK atstovų Seime siekiu išlaikyti Lietuvos atskirumą nuo Lenkijos, tačiau reformų dalininkai (LDK artilerijos generolo Kazimiero Nestoro Sapiegos²⁰ grupuotė Seime), suprasdami būtinybę stiprinti valstybę bei matydami grėsmę jos egzistavimui, Konstituciją parėmė. Vėliau buvo siekiama pokonstituciniais aktais atsisukti LDK, kaip lygiateisės Lenkijos partnerės federacinėje valstybėje, statusą, palaikyti dualizmą.

1791 m. spalio 20 d. Ketverių metų seimas priėmė įstatymą „Abiejų Tautų tarpusavio sąsipaigojimas“ (lenk. *Zaręczenie wzajemne Obojga Narodów*), kuris tapo esmine Konstitucijos pataisa. Seimui ją pateikė Lietuvos konfederacijos maršalas Kazimieras Nestoras Sapiega. Jo projektą parėmė karalius S. A. Poniatovskis, būgštavęs, kad nesutarimus tarp Lenkijos ir Lietuvos savo tikslams gali išnaudoti Konstitucijos reformoms priešiška Rusija. Seimas „Sąsipaigojimą“ priėmė vienas balsais. Spalio 22 d. jis buvo atrauktas iš teismo knygas. Šis dokumentas dar vadinamas ir Abiejų Tautų savitarpio garantijos įstatymu. Jame buvo nustatytas lygus Lenkijos ir LDK narių skaičius bendroje centrinės valdžios institucijose. LDK buvo pripažinta lygiaverte Lenkijai antrąja dualistinės ATR dalimi.

1792 m. balandžio 16 d. Vilniaus rotužėje vyko akcija, kurios metu M. K. Oginskis kartu su kitais 37 bajorais, siekdami padidinti Gegužės treiosios konstitucijos dalininkų, ypač bajorų, skaičių, pademonstruoti luomų vienybę, išrašė iš municipaliteto knygas. Vilniaus miestiečiai ragavo M. K. Oginską jį vardu padėkoti valdovui S. A. Poniatovskiui už priimtą Miestų įstatymą bei Konstituciją ir perduoti žinią, kad Vilnius ir vilniečiai už Konstituciją yra pasirengę atiduoti savo turtus ir gyvybę. Gavęs duos pavedimus, M. K. Oginskis, kaip Vilniaus municipaliteto delegatas, išvyko į Varšuvą ir čia 1792 m. gegužės 3 d. dalyvavo Konstitucijos pirmųjų metų minėjime. M. K. Oginskis yra pažymėjęs: „[...] jei 1791 metų

Gegužės 3-osios konstitucija būtų buvusi paskelbta aštuoniolika mėnesių anksčiau, Lenkija būtų buvusi išgelbėta. Jai būtų pakakę laiko sutelkti Vyriausybę ir pačiai sustiprėti 1789–1792 metų laikotarpiu; ji nebūtų praradusi pranašumo, kurį galėjo suteikti Prūsijos karaliaus nuodirdžiai pasiūlyta sąjunga; ji nebūtų davusi Rusijai laiko sudaryti taiką su Turkija ir Švedija; būtų užkirtusi kelią Rusijos suartėjimui su Prūsija, kuris prasidėjo po 1792 metų Prancūzijos vidaus neramumų.“²¹

Ketverių metų seimo reformos ir Konstitucija nepatenkino dalies didikų ir bajorų, aukščiausia vertybe laikiusių senąją valdymo formą ir pasisakiusių prieš bet kokias reformas, naikinusias jų luomo privilegijas. Respublikos stiprinimas neatitiko ir Rusijos intereso. 1792 m. balandžio 27 d. Konstitucijos priešininkai²² Sankt Peterburge pasirašė prieš reformas nukreiptos konfederacijos aktą (manifestą)²³, kuris su suklastota data (1792 m. gegužės 14 d.) buvo paskelbtas Targovicos miestelyje jau po to, kai Rusijos kariuomenė įsiveržė į Lenkiją ir Lietuvą.

Rusija ir kitos kaimyninės monarchinės valstybės baiminosi, kad į ATR gali persimesti Prancūzijos didžiosios revoliucijos nuotaikos, todėl didelė prancūzų revoliucijos kritikė Rusijos imperatorė Jekaterina II, šį kartą motyvuodama tuo, jog norima apginti ATR gyvenančių bajorų teises, 1792 m. pavasarį davė įsakymą įvesti Rusijos kariuomenę į ATR teritoriją. 1792 m. gegužės mėnesį prie Respublikos sienos buvo dislokuotos didžiulės Rusijos kariuomenės pajėgos – apie 80 tūkst. reguliariosios kariuomenės karių ir 20 tūkst. kazokų. 1792 m. gegužės 19 d. šie kariuomenė kirto Lenkijos sieną, o gegužės 21 d. įsiveržė ir į LDK. Gegužės–liepos mėnesiais Rusijos kariuomenė, nesutikusi didesnio pasipriešinimo, okupavo visą ATR teritoriją.

1792 m. birželio 25 d. Vilniuje buvo sudaryta LDK generalinė konfederacija, kurios vadovai (LDK lauko etmonas Simonas Kosakovskis²⁴ ir jo brolis –

²⁰ Kazimieras Nestoras Sapiega (lenk. *Kazimierz Nestor Sapieha*) – ATR didikas, politikos ir karo veikėjas, LDK armijos generolas (1773–1793). 1774 m. apdovanotas Dv. Stanislovo ordinu, 1779 m. – Baltojo erelio ordinu. Gimė 1757 m. vasario 14 d. Breste (Baltarusija), mirė 1798 m. gegužės 25 d. Vienoje (Austrija).

²¹ Oginskis M. K., *Atsiminimai*, Vilnius: Regiono kultūrinio iniciatyvų centras, 2007, t. 1, p. 42.

²² Konfederacijos iniciatoriai buvo Stanislovas Feliksas Potockis (lenk. *Stanisław Szczepny Potocki*, 1751–1805), Lenkijos lauko etmonas Severinas Pevuskis (lenk. *Seweryn Rzewuski*, 1743–1811), etmonas Francišekas Ksaveras Branickis (lenk. *Franciszek Ksawery Branicki*, 1730–1819) ir vienuolika kitų ATR atakingų didikų. Jie 1792 m. balandžio 27 d. Sankt Peterburge pasirašė Targovicos konfederacijos aktą (manifestą).

²³ Vadinamas Targovicos konfederacijos aktu.

²⁴ Simonas Martynas Kosakovskis (lenk. *Szymon Juda Marcin Korwin-Kossakowski*) – ATR politikos ir karo veikėjas, paskutinis Lietuvos didysis etmonas, konfederatas. Gimė 1741 m. Dėl dvare (dab. Jonavos rajono teritorija), mirė 1794 m. balandžio 25 d. Vilniuje (pirmosiomis Tado Kosciūtkos sukilimo Lietuvoje dienomis buvo pakartas Vilniaus Rotužės aikštėje). Palaidotas Jonavos Dv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios rūsyje.

Livonijos vyskupas Juozapas Kosakovskis²⁵) siekė ne tik atkurti senąsias bajorų laisves, bet ir sugrąžinti unijines LDK teises.

1792 m. liepos 23 d. prie LDK generalinės konfederacijos prisijungė Respublikos valdovas S. A. Poniatovskis ir tokiu savo sprendimu panaikino Gegužės trečiosios konstituciją.

1793 m. sausio 23 d. Sankt Peterburge Rusija ir Prūsija pasirašė Antrojo ATR pasidalijimo sutartį. Pagal ją Rusijai atiteko Braclavo, Kijevo, Minsko, Podolės vaivadijų žemės, rytinė Vilniaus vaivadijos dalis, Brastos žemė ir rytinė Voluinės dalis. Prūsija gavo vakarines Lenkijos žemes ir Gdanską, Toruną bei Poznaną. Per Antrąjį padalijimą Respublika neteko apie 250 tūkst. km² – beveik pusės savo iki to laiko dar turėtos teritorijos. ATR Seimas iš pradžių atsisakė šią sutartį pripažinti.

Tada buvo panaudota prievarta: dalis Seimo atstovų suimta, Rusijos kariuomenė Gardine apsupo Seimo posėdžių rūmus, iš posėdžių salė buvo išvesti ginkluoti kariškiai. Toliau prieštintis tapo beprasmiška, todėl Seimas 1793 m. rugpjūčio 19 d. prievarta, tylėdamas ratifikavo ATR Antrojo padalijimo aktą. Taip kaimyninės šalys iš ATR atsirėpė 308 tūkst. km² teritoriją, kurioje buvo daugiau negu 4 mln. gyventojų. Buvo panaikinta ir 1791 m. priimta Gegužės trečiosios konstitucija bei Miestų įstatymas. Spaudžiamas Rusijos ir Prūsijos, Seimas paskyrė delegaciją, kuri 1793 m. rugsėjo 25 d. pasirašė sutartį dėl Antrojo ATR padalijimo metu okupuotų žemių užgrobimo.

Po Antrojo padalijimo šalyje pradėjo bręsti sukilimas, kurio šalininkai buvo suinteresuoti išlaisvinti Lenkiją ir Lietuvą iš Rusijos ir Targovicos konfederatūros atakos, atkurti valstybę su 1772 m. sienomis bei tęsti 1788–1792 m. pradėtas reformas. Sukilimas prasidėjo 1794 m. kovo 24 d. Krokuvoje. Jo vadu buvo paskirtas generolas Tadas Kosciūška²⁶. Sukilėliai sudarė savo vadovybę – Tautinę aukščiausiąją tarybą.

1794 m. balandžio 16 d. sukilimas prasidėjo Lietuvoje. Pirmieji sukilo LDK kariuomenės daliniai šiauliuose. 1794 m. balandžio 23–24 d. LDK suki-

lėliai užėmė Vilnių. Čia buvo paskelbtas sukilimo aktas, sudaryta LDK sukilėlių vyriausybė – Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba, pradėti kurti sukilėlių vykdomosios valdžios organai (deputacijos). Šiplieskus sukilimui LDK teritorijoje, čia pradėtos taikyti Lenkijos sukilėlių vyriausybės universalai, kuriuo buvo pripažįstama asmens laisvė valstiečiams, o tarnaujantys sukilėlių kariuomenėje valstiečiai atleidžiami nuo lašo, nuostatos.

Iki 1794 m. birželio 25 d. sukilimas apėmė visą LDK teritoriją. Iš pradžių karo inžinieriaus, generolo Jokūbo Jasinskio vadovaujami LDK sukilėliai veikė savarankiškai. Jie buvo telkiami kovoti ne tik už ATR nepriklausomybę, bet ir už visą piliečių laisvę ir lygybę.

Sukilėlių jėgos buvo per menkos, kad atsilaikytų prieš galingą Rusijos kariuomenę. Ji 1794 m. rugpjūčio 11–12 d. užėmė Vilnių, o rugsėjo pabaigoje – spalio viduryje – ir visą Lietuvos teritoriją iki Nemuno, o Prūsijos kariuomenė – Užnemunę. 1794 m. lapkričio 5 d. kapituliavo Varšuva. Iki 1794 m. pabaigos sukilimas buvo nuslopintas.

1795 m. kovo 22 d. iš Targovicos konfederacijos šalininkų sudaryta LDK delegacija prisiekė ištikimybę Rusijos imperatorei. 1795 m. spalio 24 d. Sankt Peterburge Rusija, Austrija ir Prūsija pasirašė sutartį dėl Trečiojo ATR padalijimo. Pagal ją Rusijai atiteko vakarinės LDK žemės iki Nemuno, Voluinė ir Kuršas. Prūsija ir Austrija pasidalijo likusias Lenkijos žemes, Užnemunę okupavo Prūsija. ATR valdovas S. A. Poniatovskis, verčiamas Rusijos ir jos sąjungininkių, atsisakė sosto.

1795 m. lapkričio 25 d. buvo paskelbta, kad Lenkijos ir Lietuvos valstybės karaliaus institucija yra panaikinama. Tuo pačiu buvo panaikinti ir visi anksčiau buvę ATR titulai, pareigybės bei valstybės pilietybės.

1796 m. caro valdžia Lietuvoje įvedė naują administracinę tvarką – čia išgalėjo civilinė administracija, Rusijos pavyzdžiu kraštas buvo padalintas į gubernijas (Vilniaus ir Slanimo), kurios vėliau sujungtos į vieną Pabaltijo generalgubernatoriui pavaldžią Lietuvos guberniją.

1797 m. sausio 15 d. Sankt Peterburge buvo pasi-

²⁵ Juozapas Kazimieras Kosakovskis (lenk. *Józef Kazimierz Korwin Kossakowski*) – poetas, dramaturgas, memuaristas, vertėjas, Livonijos vyskupas, Trakų sufraganas ir Vilniaus koadjutorius, bajorų Jonavoje fundatorius, Baro ir Targovicos konfederacijų dalyvis. Gimė 1738 m. kovo 16 d. Šilės dvare (dab. Jonavos rajono teritorija), mirė 1794 m. gegužės 9 d. Varšuvoje (per Tado Kosciūškos sukilimą buvo pakartas už įdėdavystę).

²⁶ Tadas Kosciūška (lenk. *Andrzej Tadeusz Bonawentura Kościuszko*) – ATR didikas, nacionalinis didvyris, generolas, 1794 m. sukilimo prieš Rusiją ir Prūsiją vadovas. Gimė 1746 m. vasario 4 d. Kosavoje (dab. Baltarusija), mirė 1817 m. spalio 15 d. Zoloturne (*Solothurn*, Šveicarija).

raðytas Rusijos, Prūsijos ir Austrijos aktas, kuriuo galutinai teisiškai panaikinta jungtinė Lenkijos ir Lietuvos valstybė – Abiejø Tautø Respublika.

1801 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos gubernija padalyta į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas, kurias kontroliavo Vilniuje rezidavęs Lietuvos generalgubernatorius.

1803 m. balandžio 16 d. Vilniaus (buvusi Lietuvos) vyriausioji mokykla Rusijos caro Aleksandro I įsaku pertvarkyta į Vilniaus imperatoriškąją universitetą. Vietoje Edukacinės komisijos ėvietimo reikalams tvarkyti Ąkurta Vilniaus ėvietimo apygarda.

1807 m. Napoleonas Bonapartas²⁷, remdamasis 1807 m. liepos 7 d. Tilpėje pasiraðyta Rusijos ir Prancūzijos sutartimi, sudarė Varðuvos kunigaikštystę, Ą kurią Ąėjo ir Lietuvos dalis, vadinama Uþnemune. Ten, Ąvedus Napoleono kodeksą, valstieėiai gavo asmens laisvę, taėiau savo valdomos ėmės savininkais nepo. Kunigaikštystė gyvavo iki 1815 metø.

1811 m. M. K. Oginskis Rusijos carui Aleksandru I²⁸ Ąteikė savo parengtą LDK atkūrimo projektą, kuriame siūlė atkuriamą LDK sudaryti iš 8 Rusijos gubernijø, kuriose veikė Lietuvos statutas, ir kunigaikštystei suteikti Rusijos caro valdomos autonominės valstybės statusą. Susiklosėius nepalankioms aplinkybėms, ėis projektas nebuvo Ągyvendintas.

1812 m. birpelio 24 d. Napoleonas pradėjo karą prieš Rusiją. Jo kariuomenė forsavo Nemuną ties Kaunu ir per kelias dienas uþėmė Lietuvos teritoriją.

1812 m. liepos 1 d. Napoleono įsaku buvo Ąsteigta prancūzø kontroliuojama Lietuvos laikinosios vyriausybės komisija, vykdpiusi Lietuvos administravimo funkcijas. Komisijos pirmininko pareigas ėjo Stanislovas Soltanas²⁹. Komisijai pavaldpios buvo Vilniaus, Gardino, Minsko gubernijos,

vadintos departamentais, ir Balstogės (lenk. *Białystok*) sritis. Komisija veikė iki 1812 m. gruodpio mėnesio – kol baigiama sumuėti Napoleono armija pasitraukė iš Lietuvos.

1812 m. liepos 14 d. Vilniaus katedroje paskelbtas aktas, kuriame deklaruotas LDK gyventojø pasiryþimas išlaikyti toką Lietuvos, kaip politinio subjekto, statusą, koką ji turėjo bendros Lenkijos ir Lietuvos valstybės (ATR) gyvavimo laikotarpiu.

1813 m. sausio 6 d. Rusijos caras Aleksandras I Vilniuje pasiraðė manifestą dėl karo su Napoleonu pabaigos. Rusø armija tada jau buvo uþėmusi visą iki Napoleono Ąsiverþimo valdytą Lietuvos teritoriją.

1815 m. Vienos kongreso sprendimu sukurta Lenkijos Karalystė, Ą kurią Ąėjo ir Uþnemune vadinama Lietuvos dalis. Ąia vis dar galiojo Napoleono teisynas, Grigaliaus kalendorius. Administracijos ir teismo Ąstaigose kalbėta tik lenkø kalba. Lenkijos Karalystė savo ryðiais buvo glaudþiai susijusi su Rusijos imperija ir turėjo Rusijos caro „dovanotą“ konstituciją.

1816 m. Vilniuje pradėjo veikti slaptos studentiškos Filomatø ir Filaretø draugijos. Jos ėadino jaunimo patriotinę dvasią ir ragino kovoti prieš rusø valdþią, skatino slaptø masiniø jaunimo, ypaė moksleiviø, organizacijø kūrimą Vilniuje, Kraþiuose, Kėdainiuose, Kaune, kitose Lietuvos vietose. Per jas buvo populiarinamos moralės tobulėjimo, saviuoklos, ėvietimo bei kovos prieš rusø autokratiją idėjos. Vienas iš Filomatø draugijos Ąkūrėjø buvo poetas Adomas Mickeviėius.

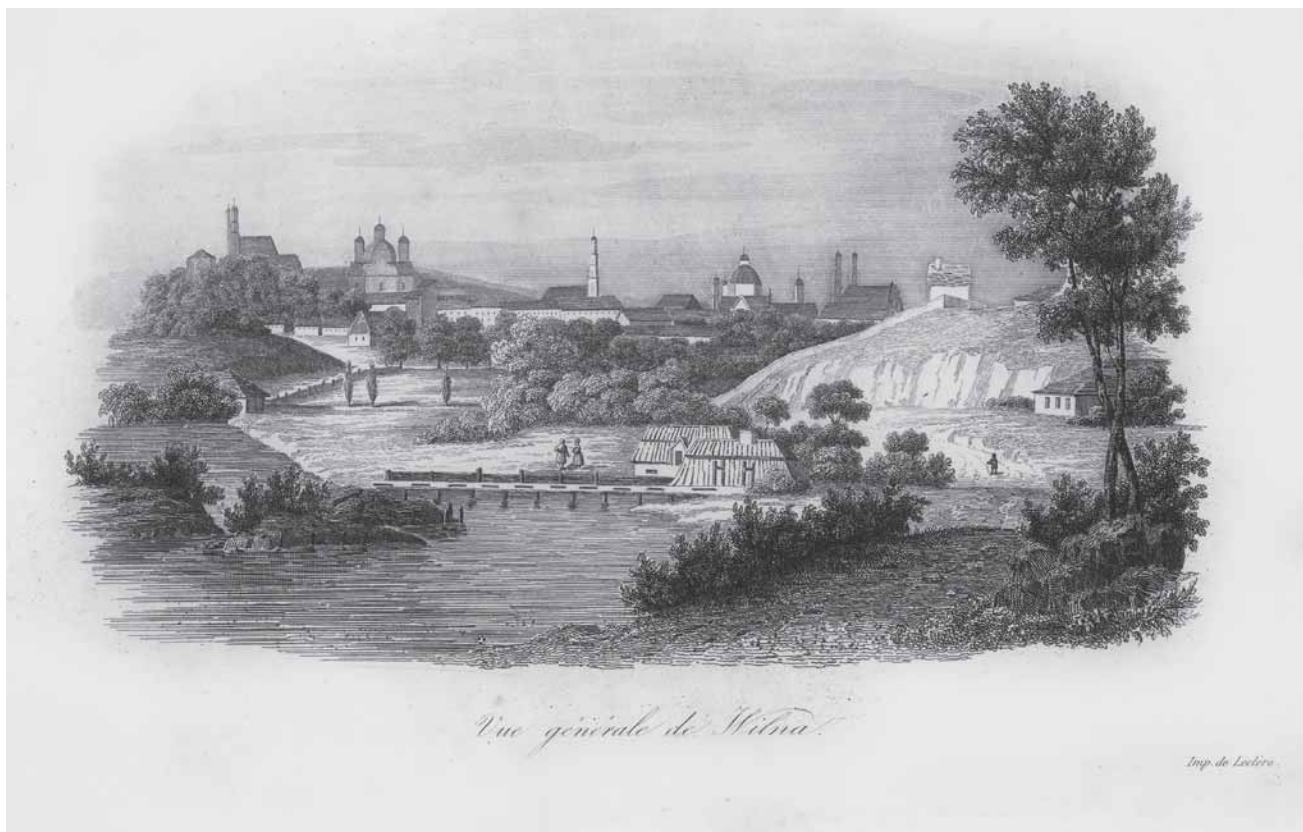
1817 m. Vilniaus apskrities bajorø seimelio dauguma pasisakė uþ baudþiaivos panaikinimą ir Ąteikė praðymą Rusijos carui dėl asmens laisvės suteikimo valstieėiams. Praðymas nebuvo patenkintas.

1817 m. Vilniaus inteligentija Ąkūrė masonišką

²⁷ Napoleonas Bonapartas (pranc. *Napoléon Bonaparte*), pasivadinas Napoleonu I, – Prancūzijos revoliucinės armijos generolas, nuo 1799 m. – Prancūzijos valdovas. Gimė 1769 m. rugpjūėio 15 d. Ąjaėe (Korsika). 1799 m. lapkrėio 11 d. buvo paskirtas Pirmosios Prancūzijos Respublikos Pirmuoju Konsulu, 1802 m. – Konsulu iki gyvos galvos, 1804 m. gruodpio 2 d. tapo Prancūzijos imperatoriumi (juo buvo iki 1814 m. balandpio 6 d. ir 1815 m. kovo 1–birpelio 22 d.). 1805 m. tapo dar ir Italijos karaliumi, 1806 m. – Reino sąjungos protektoriumi. Mirė 1821 m. geguþės 5 d. Ąv. Elenos saloje.

²⁸ Aleksandras I (1777–1825) – Rusijos imperatorius (1801–1825), paveldėjęs sostą po perversmo, kurio metu buvo nuþudytas jo tėvas – caras Pavelas I. Aleksandro I įsakymu ir remiantis ėiek tiek pakeistu ATR Edukacinės komisijos modeliu, buvo Ągyvendinta ėvietimo reforma. Lietuvoje ėios reformos metu buvo išplėstas viduriniø mokyklø tinklas, Lietuvos vyriausioji mokykla pertvarkyta Ą Vilniaus imperatoriškąją universitetą. Aleksandro I vadovaujama vyriausybė toleravo Lietuvos bajorø kultūros tradicijas, išsaugojo Lietuvos vardą ir vartojo ją oficialiuose Rusijos imperijos administraciniø teritoriniø vienetø pavadinimuose. XIX a. antrojo dešimtmeėio pabaigoje Aleksandras I nutolo nuo ankstyvuojų savo valdymo laikotarpiu vykdytos politikos. Paskutiniaisiais gyvenimo metais jis tapo labai religingas. Mirė kelionėje perðalę.

²⁹ Stanislovas Soltanas (1756–1836) – Lietuvos politikos ir karo veikėjas, LDK armijos generolas-majoras (nuo 1782 m.), LDK rūmø (dvaro) marðalka (1790–1791), vienas iš 1794 m. sukilimo organizatoriø Lietuvoje, Napoleono 1812 m. liepos 1 d. sudarytos Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos pirmininkas (iki 1812 m. rugpjūėio 24 d.), komisijos maisto ir magazinø komiteto pirmininkas. Uþ nuopelnus 1791 m. apdovanotas Baltojo erelio ordinu, 1782 m. – Ąv. Stanislovo ordinu, 1813 m. – Garbės legiono ordinu.

„Vilniaus panorama“. Autorius – nepinomas XIX a. dailininkas. Lietuvos dailės muziejus, LDM G-2153

Đubravcø draugijà. Ji savo spaudoje kritikavo atgyvenusius socialinius paproëius. Draugija rengë pasiûlymus, kaip sujungti Vilniaus ðvietimo apygardà su Lenkijos Karalyste.

Slaptos masonø ir studentø organizacijos Lietuvoje aktyviai veikë 1817–1823 metais. 1822 m. Rusijos caras Aleksandras I uþdraudë masonø organizacijø veiklà. Buvo uþdarytos ir Vilniaus studentø, Lietuvos moksleiviø organizacijos, o jø nariai represuoti, iðtremti.

1819 m. nuo Lietuvos Vilniaus gubernijos buvo atskirtas ir prie Kurðo gubernijos prijungtas Lietuvos pajûrio ruopas – Palangos ir Đventosios apylinkës.

1828 m. Vilniaus universitete bandyta àsteigti Lietuvio kalbos katedrà.

1830–1831 m. Lenkijoje ir Lietuvoje vyko sukilimas prieð Rusijos valdþià. Lietuvoje ir Vakarø Baltarusijoje jà organizavo bei jam vadovavo Vilniuje savo bûstinæ turëjæs Lietuvos vyriausiasis komitetas. Vyriausiasis sukilimo vadas buvo Antanas Gelgaudas.³⁰ Sukilëliams teko kovoti su daug kartø didesne, geriau ginkluota ir apmokyta Rusijos kariuomene. Sukilimà pralaimëjus, buvo sustiprinta cenzûra, nustatyta kontribucija nuo Lietuvos ir Lenkijos gyventojø, sukilimo vadai nubausti mirti, o kiti aktyvûs jos nariai iðtremti.

1832 m. uþdarytas Vilniaus universitetas.

³⁰ Antanas Gelgaudas – 1831 m. sukilimo Lietuvoje vadas, brigados generolas, kilæs ið didikø Gelgaudø giminës. Gimë 1792 m. balandþio 27 d., mirë 1831 m. liepos 13 d. Ðnaukøtuose (Klaipëdos apskr.), palaidotas Kisinuose (Dovilø vlsë., Klaipëdos apskr.).